

برنامه درسی

(شرحی بر رویکرد علی شواب)

تألیف: دکتر رحمت اله خسروی

عضو هیئت علمی دانشگاه فرسنگیان

پیشگفتار

حدود پنج دهه از هشدار تکان دهنده ژوزف شوآب^۱ درباره "مرگ قلمرو برنامه درسی" می‌گذرد. نشانه‌هایی که شوآب برای بحرانی بودن این قلمرو ذکر کرده، کهنه شده و هنوز هم در نظام‌های برنامه‌ریزی درسی به ویژه نظام برنامه‌ریزی درسی ایران به وضوح قابل مشاهده است. شوآب گرچه در قالب رویکرد "عملی"^۲ راه‌حلی برای رهایی از این وضعیت ناخوشایند ارائه داد و به سهم خود برای ادامه حیات و پویایی حوزه برنامه درسی، ارائه طریق کرد. با این حال، این راه‌حل‌ها آن‌چنان که لازم است فهم نشده و هنوز این حوزه نتوانسته خود را از هشدار که شوآب مطرح کرد رها ساخته و با بهره‌گیری از رویکرد عملی او، مسائل را حل کند.

هنوز رویکرد عملی شوآب و راه‌حل‌های او از جانب بسیاری از متخصصان، سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان برنامه درسی مورد بی‌مهری قرار گرفته و یا با بدفهمی و ساده‌انگاری همراه است. به نظر می‌رسد، این امر ناخوشایند عمده‌تأ محصول دو علت است: علت نخست اینکه، فهم رویکرد شوآب با پیچیدگی‌های ذاتی مواجه است. علت دوم عبارت است از تلاش‌هایی که برخی از مخالفان شوآب برای از دور خارج کردن رویکرد او انجام می‌دهند. با این توضیح، آنچه ضروری به نظر می‌رسد، این است که جامعه علمی و عملی قلمرو برنامه درسی به ویژه در نظام برنامه‌ریزی درسی با مختصات نظام برنامه‌ریزی

^۱. Joseph Schwab

^۲. Practical

درسی ایران بایستی نسبت به رویکرد شوآب شناخت دقیق بدست آورده و در این راه با احساس مسئولیت هوشمندانه، از هیچ تلاشی دریغ نکنند.

با این همه، در سطح جهان اخیراً تلاش‌های امیدوار کننده‌ای برای فهم مضامین عمیق رویکرد شوآب در برنامه درسی صورت گرفته و اندیشمندان برجسته‌ای این رویکرد را در کانون توجه خود قرار داده و آثار علمی مهمی در این زمینه عرضه کرده‌اند. برای مثال می‌توان به تألیف "کتاب مرجع پژوهشی برنامه درسی و آموزش"^۱ با رویکرد عملی توسط مایکل کانلی^۲ و همکارانش در سال ۲۰۰۸، تألیف کتاب «راهنمای برنامه درسی در تعلیم و تربیت»^۳ با تأکید بر رویکرد عملی توسط هی، شوتر و شوبرت^۴ در سال ۲۰۱۵، "اولین کنفرانس بین‌المللی برنامه درسی مبتنی بر رویکرد عملی"^۵ در سال ۲۰۰۹ در پکن با حضور اندیشمندان این حوزه، سمپوزیوم بین‌المللی تحت عنوان "بازخوانی مقاله عملی نخست شوآب"^۶ با ارائه مقالاتی توسط متفکران برجسته نحله عملی برنامه درسی در "مجله بین‌المللی مطالعات برنامه درسی"^۷ در سال ۲۰۱۳ و موارد دیگری از این قبیل اشاره کرد. در ایران نیز مدتی است انجمن مطالعات برنامه درسی با راه‌اندازی گروه ویژه پژوهشی "عمل فکورانه در برنامه درسی" فعالیت‌های علمی در این زمینه را آغاز کرده است. علاوه بر این، موضوعات تعداد قابل توجهی از رساله‌های دکتری رشته مطالعات برنامه درسی به رویکرد عملی شوآب متمرکز شده و در این زمینه یک نهضت و جریان ایجاد شده است. همچنین

^۱. The SAGE Handbook of Curriculum and Instruction

^۲. Michael Connelly

^۳. The SAGE Guide to Curriculum in Education

^۴. He, Schultz, Schubert

^۵. The first international conference on "the practical" curriculum

^۶. An international dialogue on Schwab's the 'Practical I

^۷. Journal of Curriculum Studies

در برنامه های درسی تربیت معلم پیش از خدمت به ویژه در دروسی چون پژوهش و توسعه حرفه ای و کارورزی، رویکرد عملی در کانون توجه قرار گرفته است. این گونه تلاش های علمی، بسیار امیدآفرین بوده و در صورت استمرار می تواند دستاوردهای مهمی برای نظام- های آموزشی به بار آورده و داده های ارزشمندی در اختیار سیاست گذاران و تصمیم گیرندگان حوزه آموزش و برنامه درسی قرار دهد. کتاب پیش روی نیز در راستای توسعه و تحکیم این تلاش های ایرانی برای فهم بهتر رویکرد عملی شوآب جهت بهره- گیری از آن در موقعیت های مورد نیاز برنامه درسی، تدوین شده است.

کتاب حاضر، می تواند به عنوان یک منبع مهم برای دانشجویان رشته مطالعات برنامه درسی در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری و همچنین معلمان مدارس، تصمیم- گیرندگان برنامه های درسی در حوزه آموزش و پرورش عمومی، پژوهشگران و دیگر علاقه مندان عرصه عمل برنامه درسی و آموزش، استفاده شود. در این کتاب تلاش بر این است تا ظرفیت ها و ابعاد مختلف رویکرد "عملی" شوآب و همچنین جایگاه و نقشی که این رویکرد در فرایند تصمیم گیری درباره برنامه درسی دارد، ارائه شود. رویکرد عملی شوآب دارای ظرفیت ها و قابلیت هایی است که با تمسک به آن ها می توان قلمرو برنامه درسی را از مرگ خارج کرد و حیات دوباره به آن بخشید. فهم مضامین و محتوای این رویکرد می تواند برای کسانی که به طور جدی، علاقه مند ایجاد تغییر و تمایز و در نتیجه کارآمدی در نظام آموزش و برنامه درسی هستند، امیدبخش و راهگشا باشد.

در کتاب حاضر، برای فهم رویکرد عملی برنامه درسی، چهار فصل طراحی شده است. در فصل نخست، مبحث پارادایم های برنامه درسی با تأکید بر پارادایم عملی مطرح شده است. در این فصل پارادایم فنی، پارادایم انتقادی/نومفهوم گرایی و پارادایم عملی مورد

بحث واقع شده و نقش پارادایم عملی برای نجات برنامه درسی از بحران های پیش رو، برجسته گردیده است. در فصل دوم مفاهیم و ابعاد رویکرد عملی شوآب به بحث گذاشته شده است. در این راستا عوامل گرایش برنامه درسی به سوی مرگ و نیستی و همچنین عوامل تجدید حیات برنامه درسی به تفصیل شرح و بسط داده شده است. در فصل سوم، استلزامات و موانع کاربرد رویکرد عملی شوآب به بحث گذاشته شده است. بدین منظور، تعهدات عقلانی و اخلاقی در کاربرد رویکرد عملی شوآب و همچنین موانع فهم این رویکرد در ابعاد مختلف در کانون توجه قرار گرفته است. در نهایت، در فصل چهارم، رویکرد عملی شوآب از ابعادی چون پیچیدگی، عمل زدگی و آرمان گرایی مورد نقد قرار گرفته و پاسخ هایی هم به این نقدها، ارائه شده است.

رحمت اله خسروی

بهار ۱۴۰۱